

Imperfecte participatie in natuurbeheer

Natuurbeheerders maken steeds meer gebruik van participatieve methoden. Hoe dit te organiseren en hoe hierin te handelen, daarover valt nog veel te leren. Hieronder gebruiken we de cultuurtheorie en het concept van imperfecte participatie om het ontwerp en de begeleiding van twee participatieprocessen te analyseren. Vervolgens geven we aanbevelingen om participatie in natuurbeheer te laten aansluiten op de verschillende wijzen waarop mensen zich verhouden tot participatieprocessen.

Natuurbeheer en -beleid krijgen in toenemende mate vorm in interactie met de samenleving. De grote terreinbeherende organisaties stemmen inrichting en gebruik van natuur steeds meer af op burgers en ondernemers uit de regio (Natuurmonumenten, 2013; Staatsbosbeheer, 2014). De inzet van participatieve methodes is een brede maatschappelijke trend, waarbij volgens Tonkens (2014) nog veel te leren is over hoe actoren hierin dienen te handelen. De noodzaak dit goed onder de knie te krijgen is evident, want als dat niet gebeurt kan dit het imago van natuurbeheerders negatief beïnvloeden (Van Bommel et al., 2009; Buijs, 2009b; Hissink et al., 2009) en daarmee mogelijk ook het maatschappelijk draagvlak voor natuur. Eerder onderzoek heeft laten zien dat het belangrijk is om rekening te houden met verschillen in natuurbeelden (Buijs, 2009a; 2009b) en daarmee samenhangend hoe je met elkaar communiceert (Aarts, 1998; Hissink et al., 2009) en ook dat het regelen van medegebruik een belangrijk punt is (Loots & Leroy, 2004). Hissink et al. (2009), Buijs (2009b) en Van Bommel et al. (2009) geven aan dat daarnaast de wijze waarop natuurbeheerders participatieprocessen organiseren van grote invloed is op de reactie van burgers hierop. Doel van dit artikel is aanbevelingen te doen over hoe participatieprocessen in natuurbeheer en -beleid ontworpen en begeleid kunnen worden. Daartoe maken we gebruik van de cultuurtheorie van Douglas die vier typologieën onderscheidt die verschillen in de wijze waarop mensen sociale relaties organiseren, waarnemen en legitimeren (Douglas, 1982; Thompson et al., 1990; Verweij et al.,

2006). De theorie helpt om de soms tegenstrijdige manieren waarop mensen zich gedragen te begrijpen. Er zijn andere classificeringen die hetzelfde beogen, maar het voordeel van de cultuurtheorie is, dat er één typologie extra is ten opzichte van de meeste andere waardoor andere inzichten ontstaan, dat de typologieën meer onderbouwd zijn en dat ze toepasbaar zijn op verschillende niveaus en in verschillende domeinen (Verweij et al., 2006).

Op basis van de cultuurtheorie hebben we twee participatieprocessen onderzocht, waarbij we kijken naar een aantal principes dat bij het ontwerp en de begeleiding van deze processen gebruikt zijn (hierna als ontwerp-principes aangeduid) en we aangeven binnen welke typologie van de cultuurtheorie die vallen. Daarnaast geven we aan hoe succesvol de twee casussen zijn geweest in het behalen van de vooraf gestelde doelstellingen.

De cultuurtheorie

De cultuurtheorie is ontwikkeld door antropologe Mary Douglas en verdeelt mensen in vier groepen die zich op een bepaalde manier tot hun sociale omgeving verhouden. Douglas maakt dit onderscheid aan de hand van twee dimensies: raster en groep. Raster gaat over de binding van een persoon aan van buiten opgelegde regels. Als bijvoorbeeld sekse of senioriteit veel invloed heeft op iemands rol in een groep is het raster hoog. Het raster is laag wanneer iemand over zijn rol kan onderhandelen of er gelijke toegang is tot bepaalde rollen. De

J. (Judith) Santegoets BSc.

Hogeschool Van Hall
Larenstein, Postbus 9001,
6882 CT Velp
judith.santegoets@hvhl.nl

Dr. D.J. (Derk Jan) Stobbelaar

Hogeschool Van Hall
Larenstein

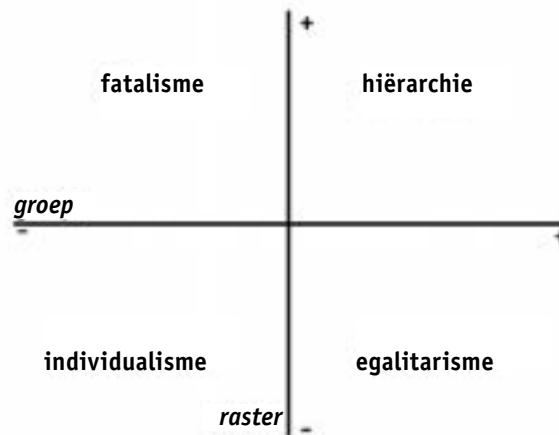
Foto **Barend Hazeleger**
bvbeeld.nl, Speulderveld,
Garderen

groepsdimensie geeft aan of een persoon voornamelijk als individu leeft of veel van zijn tijd in interactie is. Hoe hoger de groepsdimensie, hoe meer tijd er samen doorgebracht wordt, hoe meer beslissingen gezamenlijk genomen worden en hoe scherper de grenzen zijn tussen groep en buitenwereld. Het groep-rasterschema zet deze twee dimensies uiteen en geeft zo vier typologieën ofwel rationaliteiten (zie figuur 1).

Een lage score op zowel de groep- als rasterdimensie geeft individualisme. Er is dan geen behoefte aan een groep: mensen bepalen zelf wat ze doen en hebben hier toe ook de mogelijkheden. Egalitarisme kenmerkt zich door het redeneren vanuit de groep en grote waarde toe-kennen aan gelijke rechten. Hiërarchie kent ook een hechte groep, maar daarin gelden juist strakke regels over bijvoorbeeld posities. Bij fatalisme ervaren mensen wel regels van buitenaf, maar voelen ze geen groepsbe-scherming of de mogelijkheid daar invloed op uit te oefenen. Fatalisme is de enige passieve rationaliteit van de vier: bij deze rationaliteit is er geen geloof in het kunnen controleren van de wereld, er is alleen geloof in toeval.

Figuur 1 raster-groep-
schema van Mary Douglas.

Figure 1 grid-group
scheme as developed by
Mary Douglas.

Cultuurtheorie en participatie

Deze vier rationaliteiten zijn door Ney en Verweij (2014) omgezet in ontwerpprincipes voor participatieprocessen, zie tabel 1. De rationaliteiten worden dan net als bij West et al. (2010) gebruikt om het over principes en discourses te hebben, in plaats van over individuen.

Bij een individualistisch participatieproces is er de verwachting dat mensen hun eigenbelang het belangrijkste vinden. Processen zijn kort en actiegericht en er is ruimte voor experimenteren en competitie. Beslissingen worden genomen door te onderhandelen of te stemmen. Een egalitair participatieproces is zo ingericht dat er een sterke gemeenschap ontstaat. Alle deelnemers zijn gelijkwaardig, krijgen evenveel aandacht en hebben allen invloed op het proces en het resultaat. Pas als er consensus is, worden beslissingen genomen. Dit soort participatieprocessen bevindt zich relatief hoog op de participatieladder (Arnstein, 1969). Participatieprocessen die sterk hiërarchisch zijn ontworpen, leggen de nadruk op het respecteren van regels en expertise. Inhoudelijke en procesmatige experts krijgen veel invloed in zowel het ontwerp, de begeleiding en de besluitvorming. De procedures, regels en beslissingen worden gevolgd. De verwachting is dat deelnemers gemotiveerd zijn om mee te doen omdat zij daardoor legitimiteit aan het eindresultaat geven. Hiërarchische participatieprocessen zitten relatief laag op de participatieladder. Een puur fatalistisch participatieproces lijkt moeilijk voor te stellen en over de fatalistische rationaliteit is ook nog veel debat. Interpretaties van fatalisme beschrijven zowel een cynische variant, waarin je wordt tegengewerkt en de wereld tegen je is (Enrico, 2014), als een passieve, waarin het niet mogelijk is om invloed uit te oefenen en je het moet doen met wat er is. Ook in tabel 1 zijn beide visies op fatalisme terug te vinden in begrippen als ‘bedrieglijk’ tegenover ‘willekeurig’. Bij de analyse van de casussen

Ontwerpprincipes	Individualistisch	Egalitair	Hiërarchisch	Fatalistisch
Uit te nodigen deelnemers	Degenen die betrokken willen zijn	Iedereen op wie de beslissingen van invloed zijn	Autoriteiten, experts en intermediairs – en ieder die zij als stakeholders zien	Degene die willekeurig geselecteerd zijn
Gebruikte argumentatie om deelnemers te trekken	Beroep doen op eigen interesse	Beroep doen op verontwaardiging en solidariteit	Beroep doen op plichtsgevoel	Geen behoefte aan, kan niet
Verwachting van gedrag van deelnemers	Geïnteresseerd in zichzelf, rationeel en open om gedeelde belangen te onderzoeken	Altruïstisch, betrokken en bezorgd, hoewel sommigen bepaalde belangen heimelijk zullen verdedigen	Overtrokken emotioneel, bevooroordeeld en kortzichtig, als mensen niet goed begeleid worden	Op toeval berustend, amoreel, bedrieglijk
Tijd en plek	In de eigen tijd, ruimte en individueel	Waar en wanneer de anderen er zijn	Hangt af van type onderwerp (wordt bepaald door experts)	Willekeurig
Omgang met tijd	Tijd is kostbaar en moet niet verspild worden	Het gaat om hier en nu	Tijd moet gestructureerd worden: begin – midden – eind	Kan niet
Opstellen agenda	Ieder individu kan bijdragen	Bepalen m.b.v. consensus	Vooraf bepaald door experts en autoriteiten	Er zijn dubbele agenda's
Interactie	Informeel en competitief	Eenheid wordt benadrukt	Formeel en beleefd	Misleidend
Taakverdeling	Individen definiëren en beslissen over eigen taken	Alle taken gezamenlijk ondernemen	Experts wijzen taken toe op basis van expertise	Onsystematisch
Ruimte waarin beslissingen genomen worden	Vloeiend, zonder duidelijke, permanente grenzen of vormen	Zoals een ronde tafel: inclusief en gelijk	Hangt af van type onderwerp (wordt bepaald door experts)	Op een onpersoonlijke manier, met ruimte voor deals in achterkamertjes
Beslissingsprocedure	Resultaat van een open competitie tussen gelijken, of door onderhandelen en compromissen	Consensus na empathisch luisteren en praten in de groep	Experts formuleren een uitkomst op basis van de standpunten van de stakeholders	Onvoorspelbaar

hebben wij meer in de lijn van fatalisme als passief en op toeval wachtend gewerkt.

Imperfecte participatie

Een toevoeging van Verweij et al. (2006) aan de cultuurtheorie is het expres niet werken in lijn van één van de rationaliteiten, maar het streven naar imperfectie door het vermengen van de rationaliteiten. De vier ra-

tionaliteiten zijn elk afzonderlijk namelijk waar vanuit hun eigen perspectief, maar missen datgene wat de andere rationaliteiten benoemen. Dat geeft het gevaar van te ver doorschieten in een bepaalde werkwijze, tenzij een andere rationaliteit wordt ingebracht ter compensatie. Egalitarisme kan bijvoorbeeld doorschieten in eendeloos doorpraten en hiërarchische elementen kunnen dit compenseren. Hiërarchie kan op zijn beurt verzanden in

Tabel 1 ontwerpprincipes voor participatieprocessen per rationaliteit, vertaling Ney en Verweij (2014)

Table 1 design principles for participation processes per rationality, based on Ney and Verweij (2014).

corruptie en gebrek aan innovatie, wanneer er geen roep om transparantie en uitdaging van de macht komt vanuit egalitarisme of individualisme. Volgens Verweij *et al.* (2006) heeft elke rationaliteit daarom de andere nodig om bestendig te kunnen zijn. Daarmee zeggen zij paradoxaal genoeg dat imperfectie te verkiezen is boven perfectie. In dit onderzoek hanteren we daarom de term imperfecte participatie wanneer we willen aangeven dat er in het ontwerp en bij de begeleiding van het participatieproces keuzes zijn gemaakt waarin meerdere rationaliteiten te herkennen zijn.

Casus 1: het Bergherbos

Het Bergherbos in Montferland (zie voor een uitgebreide beschrijving Stobbelaar *et al.*, 2013) is in beheer bij Natuurmonumenten. De beheerders willen meer contact krijgen met de omgeving en een omgevingsanalyse laat zien dat lokale ondernemers geïnteresseerd zijn in samenwerking (Slootweg, 2012). Vandaar dat er een participatieproces gestart wordt om met ondernemers op zoek te gaan naar nieuwe manieren om samen geld te verdienen. Na een eerste brede bijeenkomst gaan natuurbeheerders en ondernemers in vijf werkgroepen uiteen, die zich alle richten op een te ontwikkelen product of dienst: speltproducten, toeristische arrangementen, uitkijktoren, rodelbaan en klimbos. Op dit moment, vier jaar na het begin van de zoektocht zijn drie van de vijf producten (bijna) gerealiseerd. Er liggen speltproducten bij de bakker, er is een uitkijktoren en het klimbos wordt in samenwerking met een lokale ondernemer ontwikkeld.

In het participatieproces in het Bergherbos zijn alle rationaliteiten te herkennen, maar de mate waarin verschilt per procesfase (zie tabel 2). Er zijn veel hiërarchische elementen terug te vinden, met name doordat de procesbegeleiders in het begin van het proces de meeste

keuzes zelf maakten. Toch komen er ook andere rationaliteiten terug, met name individualistische. Een mix van rationaliteiten is te herkennen bij de ontwerpprincipes ‘omgang met tijd’, ‘taakverdeling’ en de ‘beslisingsprocedure’. Hier speelt het tijdsaspect een rol. Zo was ‘omgang met tijd’ strak gestructureerd door de experts in begin-midden-eind (hiërarchisch), maar zat er wel snelheid in het proces (individualistisch). Naarmate het proces vorderde werd een passieve houding aangenomen vanuit het idee dat de lokale betrokkenen het moesten regelen (fatalistisch).

Ondanks dat er inmiddels drie producten liggen is het nog te vroeg om te concluderen dat daarmee op een nieuwe manier samen geld verdiend wordt.

Casus 2: de Liemers

Natuurmonumenten Gelderland wil in de Liemers onderzoeken of het mogelijk is om natuur te beschermen op plekken waar ze geen grond beheert door het opzetten en ondersteunen van een gemeenschap die het natuurbeheer op zich neemt (voor een uitgebreide beschrijving zie Stobbelaar *et al.*, 2013). Daarom start er een participatieproces om geïnteresseerde, lokale organisaties en betrokkenen samen te brengen. Tijdens twee plenaire bijeenkomsten wordt een aantal ideeën geopperd. Een groep studenten stelt op basis hiervan twee plannen op namelijk voor een ommetje rond het dorp Loil en voor een serie verzamelkaarten met hoogt punten uit de streek genaamd ‘SuperLiemers’. Daarna dragen de studenten hun twee projecten over aan de door hen geïdentificeerde lokale trekkers. De trekkers van het plan ‘SuperLiemers’ zijn Natuurmonumenten en RBT KAN, een promotieorganisatie voor de regio Arnhem Nijmegen. Na een aantal eerste activiteiten om dit idee verder te brengen, stagneert het wegens interne verschuivingen in beide organisaties. Landschapbeheer

Gelderland en de dorpsraad Loil pakken het plan voor het ommetje gezamenlijk op en dit pad zal binnenkort geopend worden.

Uit tabel 3 blijkt dat in dit participatieproces voornamelijk egalitaire en hiërarchische elementen zijn terug te vinden. Het hiërarchische aspect komt tot uitdrukking in de vele procesmatige en inhoudelijke keuzes die door de procesbegeleiders als experts gemaakt zijn. Denk bijvoorbeeld aan de omgang met tijd en het opstellen van de agenda en de beslissingsprocedure. Egalitaire elementen zijn te herkennen in het samen zijn (tijd en plek) tijdens het programma, de interactie die de eenheid benadrukte en de gebruikte argumenten om deelnemers te trekken. De egalitaire elementen komen met name aan het begin van het proces naar voren, waarin er veel in groot verband is opgetrokken. Het tweede deel van het proces, waarin plannen uitgewerkt zijn, is sterker hiërarchisch. Dit zorgde ervoor dat er binnen korte tijd een uitgewerkt plan lag voor een nieuw idee zoals de SuperLiemers. Deze plannen werden overgedragen aan een aantal gevestigde organisaties. Vanaf dat moment waren de procesbegeleiders niet meer actief en moesten deze organisaties de plannen zelf verder brengen. Bij het dorpsommetje zijn de organisaties daarin geslaagd, bij SuperLiemers niet. En wanneer we kijken naar het grotere doel, namelijk het opzetten en ondersteunen van een gemeenschap die het natuurbeheer op zich neemt, dan is dat niet gelukt.

Analyse van de casussen

In het Bergherbosproject zijn drie van de vijf ideeën tot uitvoering gebracht, terwijl in de Liemers alleen het idee gerealiseerd is dat al behoorde tot de reguliere diensten van een van de uitvoerders. Tegelijkertijd zien we dat de rationaliteiten in het Bergherbos veel diverser zijn ingezet. Op twee niveaus zijn er verschillen tussen rationali-

Ontwerpprincipes	Ind.	Eg.	Hiër.	Fat.
Uit te nodigen deelnemers	x		x	
Gebruikte argumentatie om deelnemers te trekken	x			
Verwachting van gedrag van deelnemers	x	x		
Tijd en plek		x	x	
Omgang met tijd	x		x	x
Opstellen agenda			x	
Interactie			x	
Taakverdeling	x	x	x	
Ruimte waarin beslissingen genomen worden			x	
Beslissingsprocedure	x		x	x

Tabel 2 ontwerpprincipes van het participatieproces in het Bergherbos uitgezet per rationaliteit, waarbij Ind. = Individualistisch; Eg. = Egalitair; Hiër. = Hiërarchisch; Fat. = Fatalistisch

Table 2 design principles of the participation process in the Bergherbos per rationality. Ind. = Individualistic; Eg. = Egalitarian; Hiër. = Hierarchic; Fat. = Fatalistic

Ontwerpprincipes	Ind.	Eg.	Hiër.	Fat.
Uit te nodigen deelnemers	x	x	x	
Gebruikte argumentatie om deelnemers te trekken		x		
Verwachting van gedrag van deelnemers		x		
Tijd en plek		x	x	
Omgang met tijd			x	
Opstellen agenda			x	
Interactie		x		
Taakverdeling		x	x	
Ruimte waarin beslissingen genomen worden			x	
Beslissingsprocedure			x	

Tabel 3 ontwerpprincipes van het participatieproces in de Liemers uitgezet per rationaliteit, waarbij Ind. = Individualistisch; Eg. = Egalitair; Hiër. = Hiërarchisch; Fat. = Fatalistisch.

Table 3 design principles of the participation process in the Liemers per rationality. Ind. = Individualistic; Eg. = Egalitarian; Hiër. = Hierarchic; Fat. = Fatalistic.

teiten in de processen van het Bergherbos en de Liemers: 1. over het geheel genomen zijn er meer rationaliteiten gemengd in het Bergherbos (vier) dan in de Liemers (twee). Het eerste proces is daarmee pluriformer en volgens de theorie van Verweij *et al.* (2006) ook bestendiger; 2. de dominante rationaliteit bij de Liemers was in het begin hiërarchisch-egalitair en later alleen hiërarchisch. Bij het Bergherbos is dat bij de start hiërarchisch met wat individualistische en egalitaire invloeden en in de tweede fase is dit deels fatalistisch, deels hiërarchisch. Hieraan zitten twee aspecten:

- a. In de Liemers werd, in tegenstelling tot in het Bergherbos, de hiërarchische rationaliteit steeds dominanter en is er een verschuiving van lichte imperfectie naar perfectie in rationaliteit te zien. Het doorschieten in de hiërarchische rationaliteit in de Liemers wordt zo waarschijnlijker. Dit zou het stranden van een door velen omarmd plan voor een kaartenset kunnen verklaren. De partijen die dit opakten kregen te maken met bureaucratische (lees: hiërarchische) obstakels;
- b. In het Bergherbosproces is er continu imperfectie, maar wisselt de samenstelling van de menging. Hier lijkt, hoewel onbewust, de kracht van bepaalde rationaliteiten strategisch benadrukt te zijn. Een sterke hiërarchische insteek aan het begin kan zijn waarde hebben om iets op gang te brengen, maar is waarschijnlijk minder passend op het eind van een proces, als je wilt dat deelnemers het proces verder op zich nemen. Egalitarisme en individualisme bij de start zorgden voor breed draagvlak en snelheid, terwijl de balans tussen fatalisme en hiërarchie op het eind zorgde voor input van experts én kunnen meebewegen met de lokale dynamiek.

Conclusie en discussie

De voorlopige conclusie is dat meer imperfectie in het participatieproces leidt tot een beter resultaat. Bovendien zijn er aanwijzingen dat het strategisch inzetten van rationaliteiten op bepaalde momenten tot meer bestendigheid leidt. Breder opgezet onderzoek naar meerdere casussen zal moeten uitwijzen of andere factoren zoals grondbezit (in het Bergherbos wel, in de Liemers niet) of verschillen in de interne organisatie ook meespelen.

Onze indruk is dat de eenzijdige insteek op hiërarchische en deels egalitaire elementen, zoals bij de Liemers, veel voorkomt bij participatieprocessen rondom natuur en landschap. En dat het niet alleen in deze casus maar meer in het algemeen moeilijk is om vanuit een participatieproces een bestendige organisatie of *community* te starten. Het concept van imperfecte participatie biedt aanknopingspunten om dit beter te laten verlopen. Iedere rationaliteit heeft zijn kracht en die kun je op bepaalde momenten benutten. Experts blijven nodig, zij zijn juist de kracht van een hiërarchische insteek, maar er moet ook aandacht zijn voor egalitaire, individualistische en zelfs fatalistische elementen in het procesontwerp. Ney en Verweij (2014) noemen een aantal participatiemethodes met een hoog imperfectiegehalte die nuttig kunnen zijn om toe te passen. Daarnaast kan het toevoegen van (steeds meer) egalitaire en individualistische elementen mensen verantwoordelijkheidsgevoel geven waardoor zij bepaalde kwaliteiten en zelfvertrouwen ontwikkelen. Dat hebben zij nodig om een idee verder te brengen. Bovendien voelen zij eigenaarschap over een idee als zij zelf keuzes gemaakt hebben. Een meer fatalistische insteek kan inhouden dat een organisatie open staat voor burgers die zelf met ideeën komen en afziet van een participatieproces om die ideeën op te halen. Dit past bij de aandacht voor burgerinitiatie-

---

ven. Zo'n fatalistische insteek wordt gemakkelijk over het hoofd gezien, omdat het geen actieve benadering is. Om vanuit een dergelijke dienende instelling te kunnen werken, is het nodig dat natuurorganisaties de organisatorische flexibiliteit hebben om kansen te benutten als die zich aandienen.

De cultuurtheorie en het concept van imperfecte participatie helpen zo om te expliciteren wat er gebeurt in een participatieproces. Het toont ook richtingen waarin oplossingen te vinden zijn. Tegelijkertijd kent de theorie ook zijn beperkingen. Zo vraagt het concept van fatalisme om verduidelijking. Daarnaast doet de theorie geen uitspraak over de wijze waarop rationaliteiten vermengd moeten worden om imperfectie te creëren. Is vermenging in de loop van het proces voldoende of moet er ieder moment vermenging zijn? De aanwijzing die de analyse van deze casussen geeft, is dat één hoofdrationaliteit met op een bepaald moment enige vermenging, zoals in de Liemers, niet genoeg vermenging geeft. Maar het proces in het Bergherbos suggereert dat volledige vermenging op ieder moment in het proces niet hoeft. Het

lijkt eerder te gaan om passende timing van de (nadruk op) de rationaliteiten en hun vermenging.

Groot voordeel van de cultuurtheorie blijft dat het denken in de vier rationaliteiten afstand schept tot de dagelijkse bezigheden van de procesbegeleider. Dat maakt het mogelijk om je bewust te zijn van je eigen rationaliteitsvoorkeur en te voorkomen dat je ergens in doorschiet. Een analyse achteraf zoals in dit artikel geeft waardevolle lessen voor een volgende keer. Maar de ware uitdaging is het inbouwen van deze reflexiviteit in het proces zelf (zie ook Stobbelaar, 2012; Fortuin & Van Koppen, 2015), bijvoorbeeld door op tussentijdse evaluatiemomenten de keuzes langs tabel 1 te leggen. Op die manier kunnen we er voor zorgen dat de oplossingen voor het complexe vraagstuk van natuur- en landschapsbeheer aansluiten bij de pluriformiteit van onze samenleving. Dit maakt de aandacht en zorg die natuur en landschap verdienen van bestendige aard.

Summary

Imperfect participation in nature conservation

Judith Santegoeds & Derk Jan Stobbelaar

nature conservation, public participation, cultural theory, process design

To improve the quality of participatory processes in environmental planning two of such cases which involved Dutch NGO Natuurmonumenten are researched with help of the cultural theory. Cultural theory distinguishes four rationalities, or ways of perceiving the world. This theory is translated in four ways of design-

ing participatory processes, in line with Ney and Verweij (2014). A later postulated concept argues that it is best to blend rationalities and to act 'imperfectly' (or clumsily), as rationalities compensate for each other's pitfalls. Imperfect participation reflects this mix of design principles. It is shown that the design principles of the two cases reflect a preference for the hierarchical path. In one case this hierarchical emphasis is increasingly compensated by other rationalities over time. This smoothens the transition to sustainable involvement of some of the stakeholders after the facilitators ended their involvement. The other process doesn't show such a devel-

---

opment and this leaves the process without the desired community for nature conservation. We argue that poly-rationality and strategic use of certain rationalities at certain moments seem to be crucial for effective participatory processes and that environmental organisations

should consider actions such as evaluations in between to overcome a prevailing preference for a rationality.

Literatuur

- Aarts, N., 1998.** Een kwestie van natuur. Een studie naar de aard en het verloop van communicatie over natuur en natuurbeleid. Wageningen, Wageningen universiteit, Vakgroep Communicatie en innovatiestudies.
- Arnstein, S.R., 1969.** A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of planners*, 35(4): 216-224.
- Bommel, S. van, E. Turnhout & M.N.C Aarts, 2009.** Natuurbeleid voor de Drentsche Aa: over betrokkenheid, burgerschap en natuurvrienden. In: B.H.M. Elands & E. Turnhout (red.), *Burgers, beleid en natuur: tussen draagvlak en betrokkenheid*. WOT studie 9. Wageningen UR: 25-33.
- Buijs, A.E., 2009a.** Lay people's images of nature: frameworks of values, beliefs and value orientations. *Society and Natural Resources*, 22(5), 417-432.
- Buijs, A.E. 2009b.** Protest door betrokkenheid: de draagvlakmatrix als denkmodel om maatschappelijk protest te begrijpen. In: B.H.M. Elands & E. Turnhout (red.), *Burgers, beleid en natuur: tussen draagvlak en betrokkenheid*. WOT studie 9, Wageningen UR: 15-23.
- Douglas, M., 1982.** *Essays in the sociology of perception*. London, Routledge.
- Enrico, C.P., 2014.** Cultural theory: replacing fatalism with cynicism. Colloquium January 7th, 2014 PhD Fellow, BIGSSS.
- Fortuin, K.P.J. & C.S.A. van Koppen, 2015.** Teaching and learning reflexive skills in inter- and transdisciplinary research: a framework and its applications in environmental science education. *Environmental Education Research*.
- Hissink, J., E. Arkesteijn & M.N.C. Aarts, 2009.** Participatie op de Veluwe. *Bewoners en beheerders tegenover elkaar*. *Vakblad Natuur Bos Landschap*, 6 (7), 22-25.
- Loots, I. & P. Leroy, 2004.** Conflicten bij de uitvoering van gebiedsgericht natuurbeleid. Een interpretatiekader. *Landschap* 21/4: 199-209.
- Natuurmonumenten, 2013.** *Natuur in beweging*. Jaarverslag 2013.
- Ney, S. & M. Verweij, 2014.** Messy institutions for wicked problems: how to generate clumsy solutions. *Environment and Planning C: Government and Policy*.
- Slootweg, H., 2012.** *Omgevingsanalyse Montferland*. In opdracht van Hogeschool Van Hall Larenstein.
- Staatsbosbeheer, 2014.** *Ondernemingsplan Staatsbosbeheer 2020*. *Ziel en zakelijkheid*. Driebergen: Staatsbosbeheer.
- Stobbelaar, D.J., 2012.** *Bewoners maken het groen*. Wageningen, Landwerk.
- Stobbelaar, D.J., M. Koedoot & J. Santegoets, 2013.** *Natuurmonumenten als maatschappelijke speler*, *Evaluatie van proefprojecten Liemers en Bergherbos*. Velp, Hogeschool Van Hall Larenstein.
- Thompson, M., R. Ellis & A. Wildavsky, 1990.** *Cultural Theory*. Boulder, CO, Westview Press.
- Tonkens, E., 2014.** *Vijf misvattingen over de participatiesamenleving*. Afscheidsrede Universiteit van Amsterdam.
- Verweij, M., M. Douglas, C. Engel, F. Hendriks, S. Lohmann, S. Ney & M. Thompson, 2006.** The case for clumsiness. In: M. Verweij & M. Thompson (red.). *Clumsy solutions for a complex world: Governance, politics and plural perceptions*. Basingstoke, Palgrave: 1-60.
- West, J., I. Bailey & M. Winter, 2010.** Renewable energy policy and public perceptions of renewable energy: A cultural theory approach. *Energy Policy* 38: 5739-5748.